WITOLD SZABŁOWSKI

TANČÍCÍ MEDVĚDI

WITOLD
SZABŁOWSKI

TANČÍCÍ MEDVĚDI

Nakladatelství Dokořán
Jaroslava Jiskrová – Máj

WITOLD SZABŁOWSKI

TANČÍCÍ MEDVĚDI

© copyright by Agora SA 2018
© copyright by Witold Szabłowski 2018
Translation © Lenka Kuhar Daňhelová, 2021
Photography © by Albin Biblom, 2018

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).
Z polského originálu *Tańczące niedźwiedzie*
přeložila Lenka Kuhar Daňhelová.
Odpovědná redaktorka Jaroslava Jiskrová.
Redakce Marcela Bramborová.
Obálka, grafická úprava, sazba a konverze
do elektronické verze Michal Puhač.
Vydala v roce 2021 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,
jako svou 1135. publikaci (367. elektronická),
a Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 25, Praha 4,
jiskrovajaroslava@gmail.com,
jako svou 117. publikaci (60. elektronická).

ISBN 978-80-7675-044-9 (Dokořán)
ISBN 978-80-7574-015-1 (Jaroslava Jiskrová – Máj)

Atény – tisíce Řeků sní každý den o tom, že v jejich zemi začne vládnout nejlepší a nejšťastnější zřízení – komunismus.

Bělehrad – v přestrojení za lékaře věnujícího se přírodní medicíně se zde mnoho let skrýval válečný zločinec Radovan Karadžić.

Berat – stavební dělník Djoni zde rozbíjí bunkry, které vybudoval Enver Hodža.

Gori – v Stalinově rodném domě střeží posmrtnou masku generalissima jeho vestálky.

Havana – tisíce Kubánců se třesou, když slyší zprávy o zhoršujícím se zdravotním stavu Fidela Castra; jedni strachy, druzí vzrušením, že vítr změn konečně zavane i na jejich ostrově.

Londýn – Lady Perónová tu má mezi vlakovým nádražím Victoria Station a autobusovým Victoria Coach Station své dva hektary.

Kosovská Mitrovice – odsud vyjíždějí přátelé Florent a Dušan, aby rozdávali kuřata Srbům, kteří se vracejí do Kosova.

Medyka – přes hranici s Ukrajinou přecházejí každý den tisíce „mravenců" přinášejících do Polska vodku a cigarety.

Narva – hlavní sídlo estonských Rusů, kde ani policisté neumějí estonsky.

Sierakowo Sławieńskie – po krachu státních statků založili obyvatelé této vesnice v rámci boje s chudobou hobití vesničku. Převlékají se za postavy z Tolkienových knih a zvou děti, aby se místní hry účastnily také.

Tirana – odsud vládl Enver Hodža; dodnes zde straší muzeum pyramida, kterou navrhla jeho dcera a zeť.

Belica – v tomto městečku se nachází dvanáctihektarový park pro tančící medvědy, kde jsou učeni životu na svobodě.

Drjanovec – odsud pocházejí bratři Gijorgij a Stefan Marinovovi. První z nich jezdil s medvědicí Velou po pobřeží Černého moře a po poutích. Druhý byl specialista na obtížné umění zápasů s medvědy.

Gecovo – zde byli v roce 2007 odebráni romské rodině Stanievů tři poslední tančící medvědi v Bulharsku, Mišo, Světla a Mima.

Jagoda – městečko proslulé znamenitými medvědáři, byť chudšími než jejich severní kolegové. Bulhaři s ironií říkávali, že každý občan Jagody má u domu medvěda.

Loznica – v této vesnici se narodil soudruh Penčo Kubadinski, který se za druhé světové války ukrýval u romských medvědářů; později se stal jedním z nejvýznamnějších bulharských komunistů, blízkým přítelem a spolupracovníkem Todora Živkova.

Sofie – v hlavním městě Bulharska bylo možné ještě před několika lety spatřit medvědáře v tramvajích, na sídlištích, a dokonce také před obchody a stánky s lotynkou. Hráli na gusle a čekali na almužnu.

Varna, Zlaté Písky – ještě před několika lety, před vstupem Bulharska do Evropské unie, to byly nejpopulárnější bulharské lázně, plné medvědářů a jejich zvířat.

Havana
KUBA
KARIBSKÉ MOŘE
Oslo
Stockholm
Helsinky
BALTSKÉ MOŘE
Tallin
Narva
Riga
Moskva
SEVERNÍ MOŘE
Kodaň
Sierakowo Sławieńskie
Vilnius
Dublin
Berlín
Varšava
Minsk
Londýn
Medyka
Praha
Kyjev
Bratislava
Paříž
Vídeň
Záhřeb
Bělehrad
Kosovská Mitrovica
ČERNÉ MOŘE
Gori
Řím
Tirana
Tbilisi
Madrid
Berat
Ankara
Lisabon
Atény
STŘEDOZEMNÍ MOŘE
500 km

RUMUNSKO
Vidin
Ruse
Drjanovec
Razgrad
Dobrič
Montana
Pleven
Gecovo
Loznica
Loveč
Varna
Zlaté Písky
SRBSKO
SOFIE
BULHARSKO
Pernik
Burgas
Jagoda
ČERNÉ MOŘE
Stará Zagora
Plovdiv
Blagoevgrad
Chaskovo
Belica
SEVERNÍ MAKEDONIE
Kardžali
TURECKO
ŘECKO
100 km

ÚVOD

1.

Člověk s rozevlátými vlasy a šíleným pohledem sem nespadl z nebe. Znali ho tu už dřív. Občas jim vyprávěl, jak jsou velcí, přikazoval, aby se vrátili ke svým kořenům; když bylo třeba, připojil nějakou nepříliš pravděpodobnou spikleneckou teorii. Klidně třeba i o mimozemšťanech. Aby na sebe upozornil. A aby lidi trochu vystrašil. Všiml si totiž, že když je straší, víc ho poslouchají.

Zvykli si na jeho přítomnost i na to, že občas říkal s naprosto vážnou tváří věci, které byly opravdu legrační. Někdy se poflakoval na hraně politického života, někdy blíž hlavnímu proudu, všichni ho však považovali za mírně bizarní zjev.

Až si jednoho dne v úžasu protřeli oči. Člověk s rozevlátými vlasy věštící své vesmírné apokalypsy totiž vstoupil do hry o nejvyšší sázku. A opět je, stejně jako dřív, trochu postrašil – uprchlíky, válkou, mimozemšťany. Vlastně je úplně jedno čím. Napumpoval do nich něco národního ega. Při té příležitosti se trochu zesměšnil – alespoň v očích takzvaných elit. Nasliboval toho ale hodně. A především sliboval, že vrátí zpátky čas a že všechno bude jako dřív. To znamená lepší.

A vyhrál.

Moc dobře víte, kde se tohle stalo, viďte? Ano. Máte pravdu. U nás. V postkomunistické středovýchodní Evropě. V Zemi transformace.

2.

Země transformace je láva, která začala proudit z vulkánu jménem Sovětský svaz a jeho satelitů chvíli předtím, než tento vulkán vybuchl a přestal existovat. Přesněji řečeno, existovala tu už dříve, vždyť Poláci, Srbové, Maďaři nebo Češi jsou velmi starými národy. Od dob druhé světové války jsme tu však žili zmražení dohodami Stalina, Roosevelta a Churchilla, které spolu uzavřeli na Jaltě, dohodami, které nás ponechaly na temné straně moci.

Ve sféře vlivu SSSR.

První vlna lávy začala proudit, když došlo 4. června 1989 v Polsku k prvním (téměř) svobodným volbám.

Potom padla Berlínská zeď. A láva se začala nekontrolovaně valit.

Zanedlouho nato padl Sovětský svaz a celé pojaltské uspořádání.

Byli jsme svobodní. Poláci, Srbové, Maďaři, ale také Estonci, Litevci, Ukrajinci, Bulhaři, Kyrgyzové, Tádžikové, Kazachové. Velký kus světa získal svobodu, na kterou nebyl připravený. V krajních případech ji vůbec nečekal ani nechtěl.

Velký kus světa se musel rozmrazit a rychle se naučit, jak svět skutečně funguje. Jak v něm najít své místo. Zkrátka – musel se naučit, co je svoboda. A co si s ní počít.

3.

Příběh tančících medvědů mi vyprávěl Krasimir Krumov, bulharský novinář, s nímž jsem se seznámil ve Varšavě.

Tihle medvědi, vyprávěl Krasimir, byli po celá léta cvičeni k tanci a lidé se k nim chovali velmi brutálně. Drezéři je drželi u svých domů. Tančit je učili tak, že je odmalička bili. Při té

příležitosti jim vybíjeli všechny zuby, aby si medvěd náhodou nevzpomněl na to, že je silnější než jeho drezér. Lámali jejich charakter. Opíjeli je alkoholem – mnoho méďů se pak stalo závislými na silných lihovinách. A potom jim poroučeli, aby pro turisty předváděli nejroztodivnější kousky – od tance přes napodobování různých známých lidí až po masáže.

A pak najednou vstoupilo Bulharsko v roce 2007 do Evropské unie a tančící medvědi přestali být legální. Rakouská organizace Čtyři tlapy otevřela nedaleko Bukurešti zvláštní středisko. Méďové byli odebíráni drezérům a umisťováni právě tam, do střediska ve městě Belica. Zmizel bič, zmizela brutalita, zmizel kroužek v čenichu, který byl podle lidí ze Čtyř tlap symbolem medvědího otroctví. Začal unikátní projekt: jak naučit svobodě stvoření, která nikdy svobodná nebyla. Krok za krokem. Pomalu. Opatrně.

Středisko v Belici se stalo neobyčejnou laboratoří svobody. Zvířata se zde učila, jak se má svobodný medvěd pohybovat. Jak se má starat o svou budoucnost. Jak hibernovat. Jak kopulovat. Jak získávat potravu.

Když jsem Krasimira poslouchal, pomyslel jsem si, že i já sám žiji v podobné laboratoři. Od roku 1989, kdy v Polsku začaly demokratické změny, byl náš život také neustálou laboratoří svobody. Byl nepřetržitým kurzem, v němž jsme se učili, čím je, jak ji používat a jaká se za ni platí cena. I my se musíme učit, jak má svobodný člověk dbát o sebe, o svou rodinu či o svoji budoucnost. Jak jíst, jak spát, jak milovat – neboť v komunistických zemích hleděl stát lidem do talířů i do postelí.

A stejně jako medvědi z Belice si se svobodou víme rady jednou lépe, jindy hůře. Někdy nám přináší uspokojení, jindy v nás ale vzbuzuje odpor. A někdy dokonce agresi.

4.

Několik let po prvním setkání s Krumovem jsem zajel do laboratoře svobody v Belici. Chtěl jsem zjistit, jak taková laboratoř svobody vypadá. Mimo jiné jsem se dozvěděl:

– že svoboda se medvědům dávkuje postupně. Není možné dát jim ji naráz, jinak se jí zalknou;

– že má své hranice; pro medvědy je takovou hranicí plot pod elektrickým napětím;

– že svoboda je pro ty, kteří ji dříve neznali, velmi komplikovaná věc. Medvědi se velmi těžko učí životu, v němž se musí starat sami o sebe. Občas je to nemožné.

A dozvěděl jsem se také, že každý penzionovaný tančící medvěd má chvilky, kdy ho svoboda začíná bolet. Co v takové situaci dělá? Zvedne se na zadní tlapy a začíná… tančit. Dělá to, co jej zaměstnanci parku chtějí za každou cenu odnaučit. Znovu se začíná chovat jako zajatec. Volá drezéra, aby se vrátil a převzal zpátky odpovědnost za jeho život. „Ať mě bije, ať se ke mně chová špatně, jen ať mě zbaví té strašné nutnosti poradit si s vlastním životem," jako by medvědi říkali.

A opět jsem si pomyslel, že tento příběh je o medvědech jen částečně. Je totiž také o nás.

5.

Lidí s rozevlátými vlasy, kteří hodně a lehce slibují, přibývá v naší zemi jako hub po dešti. A lidé za nimi jdou jako medvědi za svým medvědářem. Svoboda jim totiž přinesla víc než jen nové chutě, nové možnosti a nové obzory.

Přinesla jim také nové výzvy, se kterými si občas nevědí rady. Nezaměstnanost, kterou v dobách socialismu nepoznali. Bezdomovectví. Kapitalismus, často ve své divoké podobě. A lidé by, stejně jako medvědi, občas dali přednost tomu, aby přišel drezér a alespoň část těch výzev sňal z jejich beder. A alespoň trochu ulevil jejich zádům.

Když jsem sbíral materiál do knihy, kterou držíte v ruce, myslel jsem, že to bude kniha o střední a východní Evropě a o našem obtížném odcházení z komunismu. Jenže mezitím se začali objevovat lidé s rozevlátými vlasy a šíleným pohledem i v zemích, které komunismus nikdy nepoznaly. Ukázalo se, že strach z měnícího se světa, stesk po někom, kdo z nás sejme trochu odpovědnosti za naše životy, kdo nám slíbí, že všechno bude jako kdysi (tedy lepší), je univerzální. Nejen my v Zemi transformace, ale také polovina Západu flirtuje s lidmi s rozevlátými vlasy, kteří nemají kromě planých slibů co nabídnout, jenže oni ty sliby balí do barevných papírků a předstírají, že uvnitř je bonbon.

A lidé se kvůli tomu bonbonu zvedají na zadní tlapy a začínají tančit.

Svoboda bolí. A bude bolet. Jsme připraveni zaplatit za ni víc než tančící medvědi?

SLOVNÍČEK

Мечка (mečka) – bulharsky medvěd
Мечкар nebo **мечкадар** (mečkar nebo mečkadar) – medvědář, drezér
Намордник (namordnik) – maska, často s červeným střapcem, kterou měl medvěd na tlamě
Холка (holka) – kovový kroužek, který medvědáři vrazili svým zvířatům do čenichu
Гъдулка (gadulka) – gusle, na které medvědář hrál

PRVNÍ ČÁST

I. LÁSKA

1.

Gijorgij Mirčev Marinov si opírá hlavu o pravou ruku a levou klepe popel z cigarety na zem, která má ve vsi Drjanovec ostře hnědou barvu přecházející místy až do červeně. Sedíme u šedě omítnutého domu. Marinovovi je něco přes sedmdesát, ještě se ale nesklonil k zemi, přestože se v Drjanovci, vesnici na jihu Bulharska, obydlené převážně Cikány, dožívá jeho věku málokterý muž.

Ženy na tom ostatně nejsou o nic lépe. Na zárubni dveří Marinovova domu visí čerstvé parte s fotografií ženy, jen o trochu mladší než on. Jeho žena. Zemřela loni.

Když těmi dveřmi vyjdeme, mineme vůz, mulu a hromadu starého haraburdí, dorazíme k udusanému plácku. Uprostřed stojí kůl zatlučený do země. U něj strávila téměř dvacet zim medvědice Vela.

„Měl jsem ji rád, byla jako moje dcera," říká Mirčev, jehož na chvíli přenesly vzpomínky k ránům u Černého moře, kdy s Velou opřeni jeden o druhého nastavovali nosy k moři, potom snědli pšeničný chleba a vydali se po pomalu se rozpalujícím asfaltu za prací. A ty vzpomínky jej rozpalují, jako rozpalovalo slunce tehdejší asfalt tam. Zapomíná na cigaretu, takže mu její žhavý konec spálí prsty. Odhodí nedopalek na hnědočervenou zem a vrací se do vesnice Drjanovec, k šedě omítnutému domu s úmrtním oznámením na zárubni.

„Bůh je mi svědkem, že jsem ji měl rád, jako by byla člověk," mluví a potřásá hlavou. „Měl jsem ji rád jako člena nejbližší rodiny. Chleba měla vždycky dost. Nejlepší alkohol. Jahody. Čokoládu. Čokoládové tyčinky. Kdybych mohl, na rukou bych ji nosil. Jestli říkáš, že jsem ji bil, že jí se mnou bylo špatně, lžeš."

2.

Vela se objevila u Mirčevových na počátku smutných devadesátých let, kdy padl komunismus, a předtím, než začaly krachovat kolchozy nazývané TK3C – *trudovo kooperativno zemedjelsko stopanstvo*. „Byl jsem traktorista u TK3C v Drjanovci, jezdil jsem strojem značky Belarus a svoji práci jsem měl moc rád," vypráví Mirčev. „Kdybych mohl, pracoval bych v kolchozu do konce života. Lidé byli milí. Práce někdy těžká, ale na čerstvém vzduchu. Nic nám nechybělo."

Jenže v roce 1991 začalo TK3C propouštět. Ředitel si pozval Mirčeva a řekl mu, že v kapitalismu musí traktorista nejen jezdit traktorem, ale také pomáhat u krav, při setbě i při žních. Gijorgij pomáhal lidem s jinou prací už dříve, takže v tom neviděl žádný problém. Ředitel však řekl, že to sice všechno chápe, jenže ani takových multipraktických traktoristů neudrží v době kapitalismu dvanáct – protože předtím jich bylo v TK3C dvanáct –, ale nanejvýš tři. Mirčev byl propuštěn.

„Dostal jsem výplatu na tři měsíce dopředu a na shledanou," vzpomíná. A dodává ještě: „Když vyjdeš z mého domu a pak zahneš trošku doprava, uvidíš, co z našeho kolchozu zůstalo. Byl to pěkný kolchoz, tři sta krav, několik set hektarů, perfektně

udržovaný! Pracovali v něm hlavně Cikáni, protože Bulharům ta práce moc nevoněla. Dnes se to všechno sesypalo a Cikáni, namísto aby pracovali, sedí doma a jsou nezaměstnaní. A mléko v Razgradu prodávají německé. Jak je vidět, Němcům se velké zemědělské statky vyplatí, ale Bulharům ne."

V roce 1991 si musel Mirčev položit základní otázku, jakou si položí každý, kdo přišel o práci: co jiného umím?

„Odpověď byla v mém případě jednoduchá: uměl jsem drezírovat medvědy k tanci."

Už jeho otec a děda byli medvědáři a hned poté, co vychodil školu, začal vodit medvědy i jeho bratr Stefan.

„Z nejbližší rodiny jsem vstoupil do kolchozu jen já," říká Mirčev. „Chtěl jsem zkusit jiný život, protože ten s medvědy už jsem znal. Hodně medvědářů šlo stejně jako já pracovat do kolchozu. Vyrostl jsem ale s *mečkami*. Znal jsem všechny písničky, všechny kousky, všechny příběhy. Sám jsem odchoval dva medvědy svého otce na lahvi s dudlíkem. Když se mi narodil syn, chovali jsme je spolu. Nejednou jsem se spletl a malý pil z lahvičky od medvěda a medvídě z jeho. Takže když mě propustili z kolchozu, věděl jsem jedno: jestli chci dál žít, musím co nejdříve najít medvěda. Bez medvěda nepřežiju ani rok.

Jak jsem ho našel? Počkej, zapálím si ještě jednu a všechno ti povyprávím.

3.

Pro medvěda jsem zajel do rezervace Kormisoš. To je známý lovecký revír; Brežněv prý odpustil našim komunistům miliardu leva dluhu, jen aby ho tam brali na lov. Aspoň mi to říkal

jeden chlapík, který v Kormisoši pracoval čtyřicet let – jestli je to ale pravda, to nevím.

Nejdřív jsem musel cestovat do Sofie, na ministerstvo, pod které spadají lesy, kde jsem měl spolužáka ze školy. Díky němu jsem dostal poukaz na medvěda, upotřebitelný v Kormisoši. Rovnou ze Sofie jsem proto jel do rezervace. Už mě tam z doslechu znali, můj bratr Stefan tam totiž kdysi jezdil s dalšími medvědáři a byl v té době skutečná hvězda. Vystupoval ve velmi drahé restauraci někde u Černého moře, kam chodívali i členové vedení komunistické strany. Párkrát ho ukazovali i v televizi. Znala ho spousta lidí z celého Bulharska.

Stefan měl svého medvěda ze zoologické zahrady v Sofii. Jeden opilý voják se tam vloupal do výběhu s medvědy – jenže medvědice měla zrovna mladé, vrhla se na něj a na místě ho zabila. Museli ji uspat, tak to v zoo dělají, když zvíře zabije člověka. Stefan se o tom odněkud dozvěděl a zajel tam, aby si jedno z medvíďat koupil.

V restauraci nejprve vystupovaly dívky, které tančí na žhavém uhlí, a potom on. Začínal od zápasu s medvědem a na konci představení masíroval medvěd záda řediteli restaurace.

Potom se před bratrem utvořila dlouhá fronta lidí, kteří taky chtěli, aby je medvěd namasíroval. Vydělával na tom slušné peníze. Samozřejmě se o ně musel rozdělit s ředitelem, ale vystačilo to pro oba.

Zajel jsem tedy do Kormisoše, hajný mě poprosil, abych od něj pozdravoval bratra. A potom přivedli tu malou. Bylo jí několik měsíců. Taková medvíďata jsou nejlepší, protože ještě nejsou příliš navyklá na matku; ještě je možné změnit jim opatrovníka, aniž by příliš jančila. Když vezmete od matky starší medvídě, klidně přestane jíst a umře hlady.

Dívá se na mě. A já se dívám na ni. Říkám si: půjde ke mně, nebo nepůjde? Dřepl jsem si. Natáhl jsem ruku. Volám na ni: no pojď sem, maličká, pojď. Ona nic. Jen se na mě dívá, oči jako dva uhlíky.

Hned by ses do těch očí zamiloval, to ti povím.

Vytáhl jsem z kapsy chleba, položil ho do klece a čekám, jestli tam vejde. Zase se na mě podívala. Na chvilku zaváhala, ale vešla dovnitř. Pomyslel jsem si: tak už jsi moje. V dobrém i ve zlém. Však jsem dobře věděl, že medvěd může žít s člověkem klidně i třicet let. To je přece půlka života!

Zaplatil jsem za ni tři a půl tisíce leva, nelitoval jsem ale ani jedné setinky. Hned mě chytila za srdce.

Ty peníze byly moje odchodné z kolchozu a k nim jsem si ještě trochu vypůjčil. Za zhruba čtyři tisíce bylo tehdy možné koupit moskviče.

Na moskviče už mi ale peníze nezbyly. Takže jsem jel část cesty s malou autobusem a už tehdy se mi to líbilo, protože všechny děti měly o mého medvěda zájem a chtěly si ho pohladit. Pomyslel jsem si, že je to dobré znamení. A že jsem trefil na opravdu dobrého medvěda, přátelského, budícího sympatie. A už tehdy jsem si pomyslel: budeš se jmenovat Valentina. Jsi pěkná medvědice a tohle je pěkné jméno, akorát pro tebe.

A tak se taky stalo. Valentina, krátce Vela.

Potom jsme museli přestoupit z autobusu na vlak a Vela jela v zavazadlovém oddílu. Průvodčí za ni nechtěl lístek, jen mě poprosil, abych mu dovolil si ji pohladit. Samozřejmě že jsem mu to dovolil. I tak jsem ale trval na tom, že za lístek zaplatím. Jsem už takový – když to tak má být, zaplatím a hotovo. Vždycky jsem kupoval Vele lístek jako za dospělého, žádné slevy

za hlazení. Jen jednou se průvodčí vzepřel. Řekl, že někdo blízký z rodiny je v nemocnici a on toho medvěda považuje za dobré znamení, že se vyléčí. Viděl jsem, že je to pro něj důležité, a tak jsem za ni v tomhle jediném případě nezaplatil.

4.

Největší problém jsem měl se svou ženou. Jel jsem totiž do Kormisoše, aniž by o tom věděla. A když jsem najednou stál ve dveřích s medvědem, rozběsnila se.

‚Ty ses asi zbláznil! Jak budeme žít?' křičela, vrhla se na mě se zaťatými pěstmi. Uhnul jsem jí a odešel.

Vždy jsem se snažil žít se ženou ve shodě a nebudu lhát, že mě její křik nerozčiloval. Ale trošku jsem ji chápal. Život medvědáře není jednoduchý. Samozřejmě že se dá dost vydělat. Vidíš ten dům? Stojí díky práci naší Valentiny. Když jsem měl dobrý den, vydělal jsem u moře víc než za měsíc v kolchoze.

Jenže ta práce si žádá svoje. Musíš pořád hlídat, aby medvěd nezdivočel a neublížil ti – Vela s námi byla dvacet let, a člověk nesměl ani na chvilku polevit v opatrnosti. Nikdy nevíš, kdy se v tvém medvědovi probudí instinkt. Kolega ze sousední vesnice Ivan Mitev měl svou medvědici patnáct let. Koupil ji v cirkuse, takže by si člověk mohl myslet, že s ní bude mít naprostý klid – matka ani babička nepoznaly svobodu, instinkty by měly být otupené. Jenže jednoho dne ji Ivan špatně uvázal, vytrhla se, zabila tři slepice a sežrala je. Nevím, jak se jí to podařilo. Vele často poskakovaly slepice po hlavě, a nic takového ji nenapadlo. Ale stalo se. Probudil se v ní instinkt a začala se vrhat na lidi – tu na kolegu, tu na jeho ženu, na děti. Snažila se

je pokousat. Měli velký problém. Medvěd bohužel nezná pocit vděku a nezajímá ho, že jsi ho patnáct let krmil kukuřicí a bramborami. Když zdivočí, bude kousat.

Kromě toho se lidi na medvědáře nedívají úplně nejlíp. Neváží si nás. Měl jsem s tím dlouho problém a nikdy, vůbec nikdy jsem s Velou nevystupoval tady v Drjanovci ani v sousedních vesnicích. Teprve když jsem dojel do Šumenu, a to je od nás dobrých šedesát kilometrů, vytáhl jsem gusle a začal pracovat.

Takže když jsem domů přivezl medvídě, moje žena moc dobře věděla, jak to všechno skončí. Ženy jsou velmi chytré, a když vidí to malé chundelaté nic, vidí současně lidi, co se nám budou smát, noci strávené na dešti a chození ode dvora ke dvoru, aby nám někdo hodil aspoň pár stotinek.

Jenže i já znal svoji ženu, ať jí věčné světlo svítí. Věděl jsem, že jen co přečkám její výbuch zlosti, bude toho medvěda milovat jako vlastní dítě.

Nemýlil jsem se. Právě ona mě hned první zimu poháněla, abych Vele co nejdřív udělal stříšku, protože mrzne. A když pršelo, běžela s deštníkem ke stromu, u kterého byla přivázaná, aby její medvídek nezmokl. Kdyby mohla, měla by ji v domě, jako někteří lidé ve městech mívají psy.

5.

Když jsem tu malou přivezl sem, nejvíc problémů mi dělal jeden major milice – možná že už to byla policie? Nevzpomínám si už, ty změny šly tak rychle, že je člověk nestíhal sledovat. Dozvěděl se, že mám medvídka, přišel za mnou a říká: ‚Občane Mirčeve,

dozvěděl jsem se, že je u vás medvěd. Dávám vám sedm dní na to, abyste se ho zbavil.‘

Pokouším se s ním diskutovat, jak to myslíte, pane majore, vždyť medvěd je legálně koupený. Mám doklad o koupi z parku Kormisoš. Kromě toho mě vaše transformace připravila o práci, takže mi musíte dovolit dělat něco jiného.

Jenže major o tom nechtěl ani slyšet. ‚Sedm dní, občane Mirčeve,‘ řekl. ‚A nerad bych to opakoval.‘

Bylo to divné chování, vždyť tehdy bylo v naší vesnici šest dalších medvědářů, včetně mého bratra Stefana. Proč si ten major zasedl zrovna na mě? Nevím. Možná měl dost medvědů? Nebo snad chtěl úplatek? Nepátral jsem po tom. Byla to naprosto legální záležitost, takže nebyl důvod, abych mu něco dával.

Odjel jsem do Šumenu za představiteli ministerstva kultury a poprosil jsem je, aby na můj účet zavolali do Sofie a tam potvrdili, že mám všechny potřebné doklady. Medvěda nebylo možné držet načerno. Musel ho vyšetřit veterinář a ministerstvo kultury muselo vydat potvrzení, že můj program bude představovat vysoké umělecké hodnoty. Ministerstvo potvrdilo, že mám všechny potřebné papíry, v Razgradu mi vystavili dodatečný dokument a major milice mi musel dát pokoj.

A dal. Řekl jen, že mě bude sledovat; ještě tak dvakrát jsem ho viděl a potom se někam ztratil.

Zůstala jen drezura. Jsou tady dvě školy.

Jsou *mečkadaři*, kteří postupují tvrdě. Bijí medvěda, tahají ho za pysk, kopou do něj.

Takový já nikdy nebyl. Zaprvé je to proti mé nátuře – patřím k těm klidnějším lidem. Zadruhé mi otec často říkal, že Bůh všechno vidí. To on ti dal toho medvěda, a když se k němu bu-

deš chovat špatně, je to, jako bys urážel Boha. Já tomu věřím, častokrát se to mnoha různým medvědářům vyplnilo. Dříve nebo později ti Bůh tvoje zlo oplatí.

Týraný medvěd bude neustále čekat na vhodnou chvíli, aby na tebe zaútočil. Měl jsem kolegu, který bil svého *mečka* požární lopatou. Když medvěd viděl lopatu, držel se v bezpečné vzdálenosti. Když k němu ale jednou přišel bez lopaty, pořádně ho pokousal.

Dalším důkazem je Ivan Mitev, ten, co se jeho medvědice naučila žrát slepice. Udělal tu nejhorší možnou věc, zpanikařil. Poprosil o pomoc myslivce. Pustili medvěda do lesa, myslivec vystřelil a zabil ho. O pár měsíců později bylo i po Ivanovi. Srdce.

Říkám ti, že Bůh vidí, co se svým medvědem děláš, a dříve nebo později ti to oplatí.

Já bych medvěda nikdy neudeřil. A Velu? Bože, jen na to pomyslím a slzy mi vhrknou do očí. To už bych raději trápil sám sebe než ji.

Jak jsem ji tedy cvičil? No, zavezl jsem ji kousek za vesnici, vzal jsem *gadulku* čili gusle, trochu sladkostí a začal jsem hrát. A pokoušel se ji přitom nějak přemluvit, aby si stoupla na zadní tlapy. Když si stoupla, dostala sladkost.

Velice brzy se chytila. A až později, když přišlo jaro, začal jsem ji učit komplikovanější věci. Například jsem jí říkal: ukaž nám, Velo, jak nevěsta líbá ruku tchánovi. A ona krásně líbala dámám ruce, za což jsme na svých cestách po kraji dostávali moc pěkné spropitné.

Měli jsme takovou slavnou gymnastku Marii Gigovovou, byla velice populární i poté, co její kariéra skončila. Občas jsem stával s Velou někde v centru města a říkal jí: Velo, ukaž, jak

Gigovová dostávala medaile. A Vela vyskočila, pěkně složila tlapy a nakonec se uklonila. Lidé se smáli, tleskali, fotili a my jsme vydělávali penízky.

Ještě existoval nějaký Janko Rusev, vzpěrač ze Šumenu, olympijský mistr a pětinásobný mistr světa. Říkal jsem: drahoušku, ukaž nám, jak Rusev zvedal činky. A ona přičapla, složila tlapy jako vzpěrač, když se chystá zvednout činku, a zhluboka přitom funěla.

A když náš slavný fotbalista Christo Stoičkov začal hrát v Barceloně, říkal jsem: Velo, ukaž, jak Stoičkov simuluje faul. A Vela si lehla na zem, chytla se za nohu a začala strašně chroptět.

Byli i medvědáři, kteří se věnovali politickým tématům. Něco o Živkovovi, něco o jeho lidech, něco o dalších vládách. Zvláště když Živkov padl, vyrojily se najednou stovky vtipů na jeho účet.

Já tohle nikdy neměl rád. Zaprvé, s mocí je lepší si nic nezačínat, moc dobře si pamatuju na svého majora, který jen čekal na to, aby mě skřípl. Nikdo netušil, jak dlouho nová vláda potrvá, zato major se zdál být věčný.

Zadruhé, celý život jsem byl a jsem přesvědčený komunista. Před válkou Cikán neznamenal nic. Že jsme po válce získali všechna práva, práci, bydlení, že se lidé naučili číst a psát, že nás Bulhaři začali brát alespoň trochu vážně, za to vděčíme jen a jen komunistům.

Bulharům se za komunismu taky vedlo lépe. Na svatého Jiří se u nás tradičně zabíjelo jehně. Ve vsi měl téměř každý peníze, aby si ho v tento výjimečný den mohl koupit a sníst. Dnes se jich v celé vesnici zabíjí jen pár. A v kolchoze, který zaměstnával několik desítek lidí, dnes pracují tři. A to ještě tak, že jednou jim zaplatí, jindy zas ne. Když slyším někoho říkat, jaké

to tehdy byly za komunismu zločinecké časy, těžko to snáším, protože lidé tady si to pamatují úplně jinak.

Pro mě byl komunismus krásná doba. Skoro lituju, že jsem tehdy neměl medvěda. Lidé měli lepší náladu, byli šťastní. A dneska? Frustrace. Každý se honí za svým ocasem.

Podívej, ten kluk, co stojí u domu, to je můj vnuk Ivan. Nejschopnější z mých chlapců. Právě udělal maturitu, má dobré známky, člověk by si přál, aby šel dál.

Kdyby měl děda medvěda, sedl by do auta nebo autobusu, a dokud žije, udělal by šňůru od Varny do Burgasu a vydělal mu na studia. A možná bychom pak měli za pár let v rodině inženýra. To se mezi medvědáři občas stávalo.

Jenže medvěda nemám. Škoda mluvit, kluk udělal maturitu, a místo aby šel na studia, bude se muset poohlédnout po práci.

Takže já se komunistům nikdy nevysmíval. Zato jeden můj kolega si kdysi dělal legraci z cara Simeona, který byl u nás premiérem, a když převzal úřad, sliboval, že za sto dní zlepší život všem Bulharům. A ten kolega bral svého medvěda a říkal: ukaž nám, můj drahý, jak car Simeon zlepšil život Bulharům. A medvěd se položil na zem, zakryl si hlavu tlapami a strašně řval.

To byl moc pěkný kousek, a moc dobře ukazuje, jak se život v Bulharsku změnil od té doby, co tu není komunismus.

6.

Kromě předvádění různých kousků ještě lidé chtěli, aby je medvěd masíroval a léčil. Když byl někdo hodně nemocný a lékaři už mu nemohli pomoci, přicházel k medvědáři. Medvěd se na takového člověka položil a lidé věřili, že nemoc přejde na

něj. A protože je velký a silný, nechcípne a s nemocí si poradí. A řeknu ti, že na tom něco bylo, protože když jsem chodíval po jarmarcích, každý rok jsem navštěvoval ty samé vesnice. Dodnes si pamatuju data všech jarmarků v našem vojvodství: Rusokastro 6. května. Kamenovo 24. května. Bojadžik 2. června a tak dále.

A na těch jarmarcích jsem častokrát viděl lidi, kteří o rok dříve vypadali, že každou chvíli umřou, a jen co se na ně Vela položila, uzdravili se. Přicházeli za námi, děkovali, nosili jí sladkosti. A často jsem slýchával: váš medvěd mi zachránil život.

Masáž je zase trochu jiná věc. Nic tak nepomáhá na bolesti páteře jako medvěd. Člověk si lehne na břicho, medvěd na něj položí tlapy a přesunuje je shora dolů. Paní starostka, která tě ke mně přivedla, si ještě musí pamatovat, jak jsem jednou přijel s Velou masírovat jejího otce. Byla tehdy ještě malá dívenka a strašně plakala, že se tátovi něco stane. Museli jsme předstírat, že odcházím, máma ji vzala do jiného pokoje a teprve pak jsme provedli masáž. A pomohla. Léčení byla jediná věc, na kterou jsem v naší vesnici přistoupil. Vystoupení nikdy, styděl jsem se. Ale léčení člověku nemůžete odmítnout.

Když zase byla nemocná Vela, léčil jsem ji sám. Přesně jsem věděl, co ji bolí. Poznal jsem, když se cítila špatně. Rozuměl jsem si s ní lépe než s leckterým člověkem. Stačilo se na ni jen podívat a hned jsem věděl, co mi chce říct.

Když ji bolel zub, ukazovala tlapou na pysk, a já pak namočil vatu v rakiji a přikládal ji na něj. Protože já jsem jí zuby nevybil. Jiní medvědáři se mi smáli, že mě jednou pokouše a dobře mi tak. Možná jsem byl opravdu hloupý. Ale jednou ji třeba jeden opilý student zkoušel popálit cigaretou. Vela chytila jeho ruku do zubů, ale nestiskla. Takže možná ta moje výchova měla

nějaký smysl? Kdyby stiskla, bylo by po nás. Ji by uspali, já bych šel sedět a student by dnes chodil po světě bez ruky.

Krmil jsem ji pořádně, protože když měla hlad, nechtěla pracovat. Denně snědla osm bochníčků chleba. Existuje takové bulharské přísloví: hladový medvěd *choro* nezatančí. *Choro* je náš národní tanec. A já s tím souhlasím. Když mu nedáš najíst, nemůžeš čekat, že pro tebe bude chtít zvíře pracovat.

Jednou za měsíc jsme ji koupali, protože koupání milovala. Přinesli jsme vanu, Vela vlezla dovnitř a já se ženou jsme nosili teplou vodu. Neměla se u nás špatně. Říkáš, že jsi někde četl o medvědářích, kteří učí tančit medvědy na rozžhaveném plátu. To jsou pohádky. Možná že to takhle dělali před válkou, nevím. Po válce ale už určitě ne. Já jsem Vele nedovoloval chodit ani po rozžhaveném asfaltu, aby ji nebolely tlapky.

7.

Je to velké štěstí, že jsem trefil na medvěda, kterého nebylo třeba týrat ani bít, aby předváděl svoje kousky. Nedokázal bych to, to bych ji spíš někomu prodal.

Naštěstí se jí to líbilo. Měla povahu umělkyně, měla ráda, když lidé tleskali, smáli se a dávali nám spropitné. Anebo jí nalévali pivo. To měla obzvlášť ráda. Jsem si jistý, že v té rezervaci, kam ji vzali, jí ta naše vystoupení chybí.

Měla ale také dny, kdy vystupovat nechtěla – opravdu jako skutečná umělkyně. Říkal jsem jí: Velo, ukaž nám, jak skáče Gigovová přes kozu. A ona ryčí, kňourá, stěžuje si. To je normální, má horší den a nechce se jí pracovat. Vždycky jsem to respektoval. Někdy jsme v takový den stávali pod prodejnou

losů a lidé, kteří šli podávat sázenku, si Velu pro štěstí hladili. A někdy jsme si prostě udělali volno.

Jedinkrát, kdy jsem ji musel potrápit, bylo, když jsem jí musel vrazit do čenichu kroužek, *holku*.

Odvezl jsem ji do lesa.

Zapálil jsem ohníček.

Rozžhavil jsem kovový prut doruda.

Řekl jsem: chvilku to bude bolet, maličká, ale je to nutné. Jinak si s tebou neporadíme. Buď ublížíš mně, nebo někomu jinému.

Nebylo jiného východiska. *Holka* je volant k medvědovi, bez ní ho nemůžeš odvést, kam potřebuješ, bude se ti vzpírat; no a medvěd má přece jen přes dvě stě kilo.

Nejdřív jsem jí vrazil do čenichu ten rozžhavený prut.

Strašně se bránila.

Řvala.

Pokoušela se mi utéct, ale držel jsem ji ze všech sil koleny a loktem.

Nedivím se jí. Medvěd má velmi citlivý čenich. Navíc mi to moc nešlo, Vela byla můj první medvěd. Bratr Stefan by to určitě udělal lépe, ale nemohl jsem ho o to požádat. Velmi důležité totiž je, aby kroužek vbil do čenichu ten medvědář, který se bude o zvíře starat. Proč? Zapamatuje si to totiž na celý život. Vrazil jsi jí kroužek do čenichu – to znamená, že jsi její pán. *Holka* je volant k medvědovi a ty máš klíček od zapalování.

Nakonec se mi podařilo udělat jí v čenichu díru. Stálo ji to trochu krve, potom hnisu. Vela ryčela, škubala sebou, zděšeně se rozhlížela kolem sebe.

Rychle jsem jí dal do té díry drát a kleštěmi ho ohnul. Potom mi ho kovář utáhl tak, aby se nikdy nepřetrhl. Vela se ještě ně-

Gijorgij Mirčev Marinov se svou milovanou medvědicí Velou.

kolik dní chytala tlapami za pysk. Po několika dnech na všechno zapomněla a brala *holku* jako část svého čenichu.

Žena mi těsně před smrtí řekla, že si nedokáže představit lepší život, než jsme měli s naší Velou. Když nám ji v roce 2006 vzali, velmi těžce to prožívala. Oba jsme celý měsíc nedokázali nic sníst. Šíleně se nám stýskalo. Dodneška se mi stýská. Žena už je na onom světě. Onemocněla několik měsíců poté, co nám Velu odvezli do Belice.

Jednoho dne jsem jí řekl: ‚Pojď, sedneme do autobusu a zajedeme tam. Podíváme se, jak se naše Vela má. Pozná nás? Zdivočela už, nebo bude ještě tančit? Když nás uvidí a zatančí, bude to znamení, že nás má pořád ráda.' Protože ona nás měla ráda stejně tak jako my ji. Jsem si tím jistý.

Ale žena jenom mávla rukou. ‚Budu muset mluvit s těmi bandity, kteří nám ji ukradli. Nechci,' řekla.

Pro ni byl odchod Vely největší životní tragédií. Byla přesvědčená, že nás potkala velká nespravedlnost. Že nám vzali člena rodiny.

A já si to taky myslím."